

különben egy életre szól, erről tanúskodik az 1960-as *Gulácsy emléke kísért* című festmény is, ahol a temperával megfestett, a kép alsó sarkában látható épületek fölé emelkedő kalapos mester festői világát idézik Illés visszafogott, ugyanakkor mégis széles skálán mozgó színei.

Mezei Ottó tanulmányából kiderül, hogy miként Gulácsy is írt, Illés sem idegenkedett az alkotás ezen formájától, s több remek szabad versét olvashatjuk el a kötetben. Ezek közül is kiemelhetőek a festői szürrealizmussal is rokonítható *Ember a falban* vagy az *Önarckép IV.* címűek: „Testemen kecskék legelnek. / Szívem üvegburkában dobog. / A pára belémhatolt. / Már nem vér, hanem sűrű köd kering ereimben. // Kilombosodom. / Először vékony nyúlványaim keletkeznek, / Kacsok és indák...” (*Önarckép IV.*)

A klasszikus műveltséget sokra értékelő, a társművészeteket folyamatosan figyelemmel követő Illésnek különösen fontos volt a zene, a muzsika inspiráló ereje. A vele készült, kötetzáró beszélgetésben mondja: „mikor festek, akkor a hanglemezjátszó forog, és szól a zene. Ez a zene egyrészt hangfal, ami elválaszt a külvilágtól és minden egyébtől, ami zavarna a munkában, másrészt ihlető is. [...] Ez ad egy olyan légkört, ami néhány perc múlva már sűrűsödik, és bizonyos idő után eléri azt az izgalmi állapotot, ami fontos ahhoz, hogy abból a va-

lamiból, amit csinálok, valóban műtárgy szülessen meg.”

Egy ilyen rövid recenzió nem igazán alkalmas egy nagyformátumú művész bemutatására, de talán meggyőzi arról az olvasót, hogy érdemes a kezébe vennie az *Illés Árpád emlékkönyvet*, hogy meggyőződhesen arról, amit Weöres Sándor ír: „Illés Árpád kozmikus, univerzális művész”.

L. SIMON LÁSZLÓ

(Összeállította és szerkesztette: Illés Eszter; Orpheusz Kiadó, 2005, 240 oldal, 3000 forint)

ADOLF LOOS:

Ornamens és nevelés ***Válogatott tanulmányok***

Az átlagember egyszerűen viszonyul az építészethez. Megáll egy új (vagy régi) ház előtt, ránéz, és azt mondja: ez tetszik. Vagy azt: ez nem. De miért az egyik és miért a másik?

Adolf Loos írásai izgalmasak és provokatívak, szókimondók és elkötelezettek, stílusuk világos, mondani-valójuk célratoró. Szóval: szinte nem lehet letenni. Pedig szerzőjük nem író volt, hanem építész, még hozzá nem is akármilyen, bár elkészült munkái inkább a magán- és nem a közösségi tereket vették igénybe, s emiatt ismertségük nem ér fel a világ számtalan emblematikus épületével.

A bécsi művész kritikailag viszonyult kora, szűkebb környezete világnézetéhez, művészeti felfogásához és kultúrájához, s főleg saját mesterségéhez. Bírálata azonban ambivalens: egyfelől leszögezi, hogy számára „a tradíció a legfőbb érték, a fantázia szabad szárnyalása csak másodrendű kérdés”, s ezzel egyértelműen a szecesszió általa elutasított irányzatára utal, másfelől azonban ugyanabban a cikkben megdicsér egy alkotót, mert „túlradó fantáziájával sikeresen rendíti meg a régi hagyományokat, amelyek között – s ezt el kell ismernem – sok az üres bálvány”. Írásaiból világosan kiderül, hogy sokra tartotta a hagyományt, de nem tűrte annak aktualizálását: nem szerette a bécsi Ring másolt reneszánsz palotáit, nem szerette az oroszlánfejek ismétlődését mint a stílus egységének jelét az enteriőrökben, nem szerette a feltűnést az öltözködésben, sem a viselőjük kedve ellenére rájuk erőltetett régi viseletet. És főleg szemben állt azzal a művészetel, amely öncélúan az otthonosság érzetét szünteti meg a világban.

Munkásságának egyik központi fogalma ezért is a használati érték. Ennek fényében tekinti át a női és férfi divatot, az ülőbútort, a lábbelit, a fehérneműt, az üveg- és kerámiatárgyakat. S emiatt szentel külön figyelmet a vízvezeték-szerelőnek mint a civilizáció egyik fokmérőjének. Azok

a sorai pedig, amelyeket a tisztálkodásról és a fürdőszobáról, a fürdőszoba nélküli lakásokról ír, összehasonlítva az angolszász és a német (oszt-rák, magyar stb.) felfogással – lehetőségekkel –, különösen ha hozzátesszük, hogy az írás több mint száz éve született, lehangolóak. Az olvasó

némi kajánsággal értesülhet azokról a korabeli előítéletekről, amelyekkel az Óvilágban látták el (a helyzet ismerete nélkül) az Újvilág lakóit, hiszen, ami akkor jó volt, jónak látszik napjainkban is. Loos persze észreveszi az ember- és világszemléletben létező eltéréseket,

de ezt némiképp ironikusan a jó konyha és a barátságos otthon közötti különbséggel érzékelteti. Megoldást keresve a telepszerű építkezésre, elsősorban új életmódot javasol, mintát találva az angolszász kétszintes lakásokban. Fanyalogni ugyan lehet mindezen, de aki megtapasztalta, összevetve saját kontinentális lehetőségeivel, nehezen felejtí el. S nyilván nem keltett mindenkiben okvetlenül rokonszenvet ez a megállapítása sem: „Népünk indulókat, vándor- és szerelmes dalokat énekel”. Vajon ismerősen csengnek-e itthon is e szavak?

Dacosan jelentette ki egyik, az elmúlt századelőn keletkezett cikkében: „Csak modern érzületű embereknek írok. Csak olyan embereknek, akik hálásak a világrendnek, hogy ma élnek, nem pedig korábbi

évszázadokban”. Tagadni azonban csak a művészet ostromlóit tagadta, akik közé laikusokat és hivatásosakat egyaránt sorolt. A kötet tartalmazza a magyarul már korábban megjelent *Ornamens és bűnözés* című tanulmány új fordítását is. A díszítések túlburjánzása ellen más írásaiban is fellépett, sem a vonalban, sem a színben, sem az anyagban nem kívánva azt. De nem magát az ékítést, a dekorációt kifogásolta, csupán „az anyagok bármiféle imitációját”.

Loos írásai megerősít(het)ik körünk művészeit és tudósait, akik irányzattal és ellenirányzattal egyaránt szemben állnak, filológusait, akik az ideológiamentes tiszta szövegre, magánembereit, akik a pszeudo nélküli életre és viszonyokra vágnak. „Építs olyan jól, ahogy tudsz. Ne jobban – ne légy felfuvalkodott. De ne is rosszabbul.” Loos véleménye továbbgondolható.

BUDA ATTILA

(Fordította Kerékgyártó Béla, Terc Kiadó, Budapest, 2004, 304 oldal, 2500 Ft)

Fekete kefe

Kecskék az utcán. Kecskék a falakon. Kecskematricák a Művész mozi pizsoárjain. Kultuszdopping esete forog fenn, vagy egy tényleg erős mozgóképpel van dolgunk? A *Fekete*

te kefe megtekintése nem ad egyértelmű választ. Hezitálunk, hiszen hezitál a film is.

Négy kémiailag lassított álményseprő próbál kitalálni Vranik Roland epizódstrukturát alkotásából. Talán nem is próbálkoznak annyira, csupán zsibbadtan húzogatják a cselekményszálakat. Zoli (Bánki Gergely), a heveny „arckifejezés”-sorvadásban szenvedő teológushallgató, kvázi-főhős, diákmunkaként kéménybélelést vállal haverjaival, de egyikük (Anti – Hernádi Csaba) kakasviadalon elveri a főnök pénzét. Újabb tanulság: már bélelni sem lehet egy jót. Pénzt kéne szerezni, ki kéne használni a feszültséget generáló dramaturgiai kényszert! De négy „kemokrata” hősünk nem rendelkezik akkora föld- és filmközelséggel, hogy ezt a lehetőséget ki tudná használni. Bájosan üres csendekeket generálnak a film szövetébe, és inkább a krisnásoktól lízingelnek kecskét hallucinogén célokra. Minden laza, minden monokróm és mindenki a háztetőn.

A reklámfilmes szinterről érkező Vranik Roland szemledíjas filmje kapcsán lehetne beszélni minimalizmusról, korai Jim Jarmuschról, de nekem a Kevin Smith-féle *Shop Stop* is beugrott. A *Fekete kefe* akaratlanságért küzd, erőlteti saját bizonytalanságát. Pompás paradoxon: didaktikusan céltalan. Nehéz egy őszinte, nyers élet-akarásig, vízióig elhatolni ebben a filmben, hiszen az artisztikus elidegenítő eljárások halmaza önmagától